

454

"אפס מי
לא יהיה
בך אביון
מי ברך
יברך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לד'
נחלה
לדשתה"

שמיטת כספים | תשע"ה

וְכִי יִמוֹךְ אֶחִיךָ
וּמָטָה יָדוֹ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ
וְחִי עִמּוֹךְ

מצוות שמיטה,
ויקרא כ"ה

ועדת השמיטה
ההלכתית

שנת שמיטה תשע"ה

המשרד לשירותי דת

1234567890

להיות רחמנים וותרנים בממונינו

אחי ורעי, מצות עשה צונו ה' יתברך, להשמיט את המלוה בשביעית, שנאמר, "מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה". והיא מצוה יקרה אשר צונו בה ה' יתברך, ומטעמיה, להדריכנו במדות טובות ונכונות, להיות רחמנים וותרנים בממונינו, כדי להיטיב לזולתינו.

וכבר כתב בספר החינוך (מצוה תעז), שנצטוינו לעזוב את החובות בשנת השמטה, ללמד נפשינו במדות מעולות, מדת הנדיבות ועין טובה. ועוד כתב, שמצות שמיטת כספים באה כדי לקבוע בלבבנו את הביטחון הגדול בה' יתברך, ואז תהיה נפשינו מוכשרת לקבל טוב מאת אדון הכל כלול בברכה ורחמים. וביאור הדברים, שכאשר אנו מוותרים על כספינו, אנו קונים את מדת הביטחון בו יתברך, שהוא מורישי ומעשיר, משפיל אף מרום, והכל מאתו יתברך.

ועל ידי מצות שמטת כספים, זוכים אנו להתחנך ולהתרחק מכל מדה רעה של גזל, וכמו שסיים בעל ספר החינוך, שעל ידי מצות שמיטת כספים, נמצא גדר חזקה ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה, כי נלמד קל וחומר בנפשינו לומר: אפילו אם היה הממון לי, והלוותיו לחברי, אמרה התורה להשמיט את החוב ביד המלווה. כל שכן, שאסרה עלי התורה לגזול ולחמוס ממה שייך לחברי, וראוי לי להתרחק מן הגזל עד הקצה האחרון.

נמצאנו למדים, אף בזמן הזה שהכל רגילים לערוך פרוזבול, כי עלינו ללמוד ממצות שמיטת כספים לנהוג במדותיו הטובות של אברהם אבינו עליו השלום, להיות בעלי עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, להיות עוזרים זה לזה, ערבים זה לזה ומכבדים זה את זה, להשתדל לסייע לכל אדם בגופינו ובממונינו, ובשכר זאת נזכה לברכת התורה, "כי בגלל הדבר הזה יברך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך", וכמו שדרשו רבותינו (בתוספתא פאה פ"ד), כי בגלל "הדבר הזה", מכאן שאפילו אם הניח לעני דיבורים טובים בלבד, נותנים לו שכר על זה.

והנני לברך את כל אחינו בית ישראל שיזכו לקיים מצוות שמיטה בהידורה בביאת משיח צדקנו בבניין בית המקדש אכ"ר.

מרן הראשון לציון הגאון
רבי יצחק יוסף שליט"א
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

מיישמים את הערבות ההדדית

בתורה נאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטיה לה". (דברים פט"ו).

השמיטה משמטת את החובות הכספיים. התורה נותנת הזדמנות לבעלי החובות להתחיל להתמודד עם בעיות קיום מחדש. השמטת חובות היא תשתית חברתית שונה מהמקובל היום, ובקיום מצוה זו מיישמים את הערבות ההדדית. גם בשנת היובל טמון רעיון זה. כל חמישים שנה חוזרת השדה לבעליה הראשונים, וזה מונע מה שלצערנו קיים היום, שבעלי הון משתלטים על המשק והמסחר.

בתקופת בית שני, בגלל שמטת החובות נמנעו מלהלוות לעניים, וזאת למרות שהתורה הזהירה "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר...", שאסור להימנע מלסייע מחשש שהשביעית תשמט את החובות. מפני תיקון העולם, ע"מ לקיים את מצות ההלוואה התקין נשיא הסנהדרין, הלל הזקן את תקנת הפרוזבול. המצווה להלוות לעני ולכל מי שזקוק לסיוע נאמרה בתורה "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (שמות כב), ולמרות שהתורה משתמשת בלשון "אם" נאמר במכילתא שזהו אחד משלשת המקומות שזו חובה. ואכן כך נפסק בשו"ע (חוה"מ ס' צ"ז). וכשהלל ראה שהעם עובר על חיוב זה חיפש דרך לשלב בין החובה לסייע לבין המנעות הציבור מלקיים חיוב זה בגלל שמטת הכספים.

ע"י פרוזבול ניתן לגבות חובות גם לאחר שנת שמטיה וזאת ע"י העברת החוב לגבייה באמצעות בית דין, ובכך נמנעת ההשמטה, וניתן לקיים את רצון התורה שלעני יהיה ממון ורכוש להתקיים באמצעותו.

למרות חשיבותה של תקנה זו ידועים דברי שמואל: "הא פרוסבלא עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטליניה" (גיטין לו). [פרוזבול זה הוא עלבון לדיינים ואם יהיה לי את הכח אבטל תקנה זו]. בכל הש"ס לא מצאנו ביטוי כזה: "עלבון לדיינים". למרות ההסתייגות, עדיין בכל הדורות המשיכו בתיקון הפרוזבול.

בתוספתא במסכת שביעית איתא שזמן כתיבת הפרוזבול היא "בערב ראש השנה של שנת השמיטה", אולם לדעת רוב הראשונים, וכן נוהגים ברוב קהילות ישראל, זמן כתיבת הפרוזבול הוא בשלהי שנת שמטיה כיון ששביעית אינה משמטת אלא בסופה.

בימינו, היות וקיום מצוות השמיטה הם רק מדרבנן, אין צורך בבית דין חשוב וניתן לקיים מצוות הפרוזבול גם בפני שלשה שאינם דיינים. אפשרות נוספת היא ע"י חתימה בפני שני עדים המעידים על כך שהמלווה העביר חובותיו לביה"ד.

יתן ה' ובזכות שמירת מצוות השמיטה כהלכתה נזכה שיתקיים בנו "אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות (שבת בראשית ושבת הארץ) מיד נגאלין".

הרב דוד לאו

הרב הראשי לישראל

נשיא מועצת הרבנות הראשית

י"ר ועדת השמיטה ההלכתית

שמיטת כספים | תשע"ה

"אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברכך יברכך ה' בארץ אשר ה' א-להיך נותן לך נחלה לרשתה"

היחס המיוחד לחלשים

אל אחינו בית ישראל, במסגרת המשרד לשירותי דת אני שמח להגיש בפניכם חוברת הסברה בענייני שמיטת כספים עם שטר פרוזבול שיהיה לתועלת ציבור שומרי השמיטה, הכוללים הדרכה מפורטת כיצד יש לקיים את מצוות שמיטת הכספים הנהוגה בשנת השמיטה. ממצוות שמיטת כספים אנחנו למדים על היחס המיוחד של תורת ישראל כלפי החלשים בחברה, כאשר באה התורה ומצווה אותנו על שמיטת חובות ולמעשה אחת לכמה שנים אותם מעוטי יכולת שלא עלה בידם לפרוע את כל חובותיהם בתוך שנת השמיטה, מצווה הנושה למחול להם על חובותיהם. תורת ישראל, אם כן, מצווה על שמיטת כספים עוד בטרם נוסדו התורות הסוציאליות למיניהם כאשר אלפי שנים אחורה ישנה כבר התייחסות מפורטת כיצד לנהוג עם החלשים בחברה. יחד עם זאת, הכירו חז"ל בכך שלעיתים מצוה זו יכול שתביא לידי תקלה וקבעו את נוסח שטר הפרזבול כדי לא למנוע ממי שיש באפשרותם לעשות זאת וחוששים משמיטת החובות להלוות לאחיהם העניים. חז"ל, איפוא, ידעו למצוא את האיזונים הנכונים בין הרצוי לבין המצוי וגם בתקנתם זו לנגד עיניהם עמדה טובתם של החלשים בחברה.

זהו יופייה המיוחד של תורת ישראל, את התורה הזאת אנחנו רוצים להפיץ ולהביאה אל פתחי בתי בני ישראל, כהמשך למדיניות אותה בכוונתנו להוביל במסגרת המשרד לשירותי דת להנגשת שירותי דת ולהאזיב את תורת ישראל בהסברה נכונה ומאירת עיניים כפי שראוי למשרד ייחודי כמשרד לשירותי דת. בחוברת זו הבאנו הסברים מפורטים על המצוה המיוחדת הזו, כמו כן צירפנו את שטר הפרזבול כפי שנמסר לנו על ידי בית הדין הרבני הגדול חתום על ידי הרבנים הראשיים לישראל מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א נשיא בית הדין הרבני הגדול ומרן הגאון רבי דוד לאו שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית וחבר ביה"ד הגדול הרב ציון אלגרבל שליט"א. ברכתי לצוות המסור של המשרד לשירותי דת אשר עושים לילות כימים למען השירות לציבור וכחלק משירות זה הביאו בפני את היוזמה המבורכת הזו, יהי רצון שימשיכו עוד כהנה וכהנה בדרך זו של הפצת תורת ישראל ומתן שירותי דת בדרכי נועם ואהבה למען הרבות כבוד שמים אמן.

בברכה

דוד אזולאי

השר לשירותי הדת

העושר שייך לקב"ה

התורה אינה אוסרת על האדם להתעשר, אם יעשה כן - ביושר ובמשפט. עם זאת התורה מודעת לסכנות שבהתעשרות, כנאמר (דברים ח'): "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה". התורה מזהירה פן ישחית העושר את מידותיו של האדם ופן יעביר אותו על דעת קונו: "ורם ללבך ושכחת את ה' אלוקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: ואמרת בלבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה". כנגד זה מדגישה התורה את החובה לאדם לזכור מאין מקור כוחו ועושרו: "וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה".

ידיעה זו שהעושר שייך למעשה לקב"ה היא ידיעה הגורמת לאדם ליחס אחר כלפי הממון. הממון שבידינו אינו נחלתנו הבלעדית, הוא של ה' ונמצא כפיקדון בידיו. וכמו בכל פיקדון - המחויבות הראשונה של שומר הפיקדון היא כלפי בעליו, לאמור: ככל שאדם מחזיק בממון ורכוש רבים יותר, כך מחויבותו כלפי הקב"ה גדולה יותר. עליו לעשות בממונו דברים שהם מממשים את רצון ה', כדוגמת גמילות חסד וצדקה, תמיכה בדברים שבקדושה, נתינה לחלשים מסוג מעשר עני, לקט שכחה ופאה, הפקרת הקרקע והפירות בשנת השמיטה, השבת הקרקע לבעליה הראשונים ביובל. כל אלו מבוססים על ההנחה שהנותן - לא משלו הוא נותן, אלא משל בעל הפיקדון. "כי ממך הכל ומידך נתנו לך", (דברי הימים א כט)

זהו גם שורשה של מצוות שמיטת הכספים. התורה מדריכה את האדם: אם תמכת בנזקק בעת מצוקתו, והלווית לו מממונך בטרם ייפול ויהיה לעני המוטל על החברה כולה - דע לך שלא משלך נתת, כי אם משל ה', ואם מועד פירעונו של החוב חל בשנת השבע - עליך לשמוט את החוב: "וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה". ואמנם "הלל התקין פרוזבול מפני תיקון העולם" (משנה גיטין לד ע"ב) כיון שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה, אך ברור שתקנת ה"פרוזבול" נבעה מאילוץ, בשל שאנשים הפסיקו להלוות מתוך חשש לעתיד הלוואתם, כך שבמקום שמיטת כספים תסייע לחלשים בחברה, היא גרמה לתוצאה הפוכה, ומנעה את המלווים מלהלוות. עם זאת, הרעיון המקורי של שייכות הארץ והממון לרבונו של עולם - הן "העושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל" - ראויו הוא למימוש גם בימינו, גם לאחר תקנת הפרוזבול.

חוברת זו שלפניכם, מגישה לציבור את עיקריה של מצוות שמיטת כספים, בתפילה שנוכל לקיים מצווה זו בחיובה המלא, מן התורה, כשישראל על אדמתם, ושבטים בנחלתם, ומקדשנו על מכוננו.

בברכה,
עודד פלוס
המנהל הכללי
המשרד לשירותי דת

שמיטת כספים | תשע"ה

"אפס כי
לא יהיה
בך אביון
כי ברך
יברכך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לך
נחלה
לרשתה"

לקיים מצוות שמיטה כהלכתה

"אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה..." זכינו ב"ה לפעול למען קיום מצוות השמיטה כהלכתה, כמובא בהנחיות ועדת השמיטה ההלכתית שליד הרבנות הראשית לישראל. שמנו לנו למטרה לדאוג לכך שמצוות השמיטה על כל פרטיה ודקדוקיה ההלכתיות יהיו רלוונטיות לחיינו וינגישו את השמיטה וערכיה לכל אדם וקבוצה בעם ישראל. בחידושי הרמב"ן מובא כי מטרת הפרוזבול היא לשמר את זכרה של מצוות שמיטת כספים: כאשר המלווים נזקקים לשטר ולבית הדין כדי לגבות את החובות, השמיטה נשארת נוכחת כהלכה רלוונטית (חידושי הרמב"ן, גיטין לו ע"א).

חובת זו העוסקת בשמיטת כספים באמצעות הפרוזבול, הינה המשך לנעשה ולמפעל בנושא השמיטה שהתקיים עד כה.

זכינו ב"ה למפות את חקלאי ישראל במיפוי דיגיטאלי ממוחשב וחדשני ולהפעיל מערך בקרה מאורגן וממוחשב של איסוף כל הנתונים הנוגעים לשמירה על מצוות השמיטה בהתאם לארבעת החלופות השונות: (השבתה, אוצר בית דין, מצע מנותק והיתר מכירה).

כן זכינו להעביר הנחיות לחקלאים, ולגננים במגזרים השונים, להפעיל מערך פיקוח אשר נותן מענה גם באמצעות הדרכה וגם באמצעות שאלות ותשובות. מתקיים פיקוח על יישום החלטות ועדת השמיטה, על ביצוע מלאכות דאורייתא על ידי נוכרי ופיקוח בכל השווקים הסיטונאים והמרכזים הלוגיסטיים של רשתות השיווק הגדולות.

ברצוני לציין את התיאום ואת שיתוף הפעולה הפורה בין הרבנות הראשית לישראל לבין המשרד לשירותי דת ומשרד החקלאות, שיתוף פעולה זה הניב את הצלחת הפעולות הקשורות בהכנות לשנת השמיטה וכן את הצלחת פעולות הפיקוח והבקרה במהלך השנה. מיסדנו את תעודות הכשרות לעניין היתר מכירה לפירות וירקות בשנת השמיטה ברמה הארצית. תעודה מסוג זה נמצאת כיום ברוב המרכולים הגדולים ברחבי הארץ.

על מנת להעביר את ערכי השמיטה לא רק לחקלאים אלא גם לציבור הכללי בעם ישראל הקמנו פרויקט ייחודי במיניו בשיתוף עם "מרכז הלכה והוראה" בראשות הרב צבי רימון שליט"א הפרויקט מציג פעילות מגוונת אינטראקטיבית וחוייתית של ערכי השמיטה, המותאם לכל המשפחה, מתקיים בגן הבוטנאי בירושלים ופועל בימים אלה, אנו מזמינים את הציבור הרחב לבקר במרכז המבקרים לחוות ולהתרשם.

היום בתיאום עם כבוד הרבנים הראשיים לישראל שליט"א, יוצאת אל האור חוברת בנושא שמיטת כספים המיוחסת אף היא למצוות השמיטה.

בהמשך ב"ה נפעל ביחס להנחלת ערכי מצוות הקהל ולטיפול בפירות השמיטה בשנה השמינית.

בברכה שנזכה לקיים את מצוות השמיטה על כל חלקיה והיבטיה בשמחה בהידור, באריכות ימים לשנים.

דבר קבלת פרטים נוספים, הבהרות, בקשה לסיוע, הדרכה וייעוץ ניתן לפנות אלינו בדוא"ל: shmita@dat.gov.il או באמצעות פקס: 02-5311332 נשמח לענות לכל פנייה.

בברכה נאמנה
אפרים אנטמן
מומנה שמיטה ארצי
המשרד לשירותי דת

מוקד טלפוני:
02-5311111

”...נתון תתן לו,
ולא- ירע לְבָבְךָ בְּתוֹךְ לוֹ:
כִּי בְגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה,
יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ,
בְּכֹל-מַעֲשֶׂיךָ,
וּבְכֹל מוֹשְׁלַח יָדְךָ”

(דברים ט"ו)

מהי מצוות שמיטת כספים

לצד שמיטת הקרקעות, שמצווה עלינו שלא לעבד את האדמות בארץ ישראל אחת לשבע שנים, במהלך כל שנת השמיטה, מצווה אותנו התורה ציווי נוסף. "שְׁמוּט כָּל-בְּעַל מִשֶּׁה יְדוּ, אֲשֶׁר יִשֶּׂה בְרַעְהוּ. לֹא-יִגְשֶׁת אֶת-רַעְהוּ וְאֶת-אָחִיו, כִּי-קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ" (דברים ט"ו).

לדעת רוב הפוסקים, על פי התורה, כל ההלוואות שזמן פירעונן הגיע לפני סיום שנת השמיטה משתמטים בתחילת השנה השמינית. על פי חלק מהדעות השמיטה משמטת דווקא בתחילתה.

התורה גם מזהירה את המלווים שלא ימנעו מלהלוות מחשש שמא לא יוחזרו להם הכספים ואף משתמשת בביטויים חריפים בעניין הזה "הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן-יִהְיֶה דָּבָר עִם-לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאָמֹר, קָרְבָה שְׁנַת-הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְרַעַה עֵינֶךָ בְּאָחִיךָ הָאֲבִיוֹן, וְלֹא תִתֵּן לוֹ; וְקָרָא עֲלֵיךָ אֶל-ה', וְהָיָה בְךָ חֶטָּא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא-יָרַע לְבַבְךָ בְּתִתֵּךְ לוֹ: כִּי בְגִלַּל הַדָּבָר הַזֶּה, יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹקֶיךָ, בְּכָל-מַעֲשֶׂה, וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ" (דברים ט"ו).

שלוש מצוות מן התורה

למעשה בתורה מופיעים, אם כן, שלוש מצוות:

- א. מצוות עשה להשמיט את כל החובות שחייב איש לרעהו.
- ב. מצוות לא תעשה, שלא לתבוע חובות מרעהו אחרי שנת השמיטה.
- ג. מצוות לא תעשה שלא להימנע מלהלוות לאחרים לפני שנת השמיטה מחשש שיישמט החוב.

כיום, שמיטת כספים היא מדרבנן בלבד. חשוב גם לדעת, שחכמים שיבחו את אלו המחזירים את חובותיהם בכל מקרה, או בלשונם: "רוח חכמים נוחה הימנו".

מי חייב במצווה

שמיטת כספים היא אינה מצווה שהזמן גרמא ולכן הכל חייבים במצווה זו, גם נשים. המצווה אינה מצווה שהזמן גרמא מכיוון שהחוב שלא לתבוע נמשך גם לאחר שנת השמיטה. בנוסף, יש בה מצוות לא תעשה, ובמצוות לא תעשה אין כל חילוק בין איש לאשה. כמו כן, לדעת רוב הפוסקים מצווה זו נוהגת גם בחוץ לארץ מפני שהיא חובת הגוף. בשונה ממצוות שמיטה הנוהגת רק בארץ שהרי היא מן המצוות התלויות בארץ.

אלו חובות נשמטים

שמיטת כספים משמטת דווקא הלוואות שהיו אמורות להיפרע לפני תום שנת השמיטה. חובות שזמן פרעונם מאוחר יותר אל תוך השנה השמינית אין השביעית משמטת והלוואה חייב להחזיר את כל ההלוואה.

כמו כן, גם חובות שאין תאריך מוגדר לפרעונן השביעית משמטת. **הלכה למעשה, ישנם מספר מקרים מעניינים של הלוואות שהשביעית משמטת:**

הלוואה בשווה כסף: גם החוב של מוצרי מזון לשכנים נשמט. **חשבון בנק:** לדעות מסויימות (בשל היתר עיסקא) האוברדרפט שלכם גם נכלל בשמיטת כספים.

צ'ק: צ'ק שזמן הפרעון שלו הוא לפני ראש השנה של השנה השמינית דינו כהלוואה והוא נכלל בשמיטת כספים.

הקפה: אם אתם מוכרים בהקפה שכוללת רישום מפורט של עלויות הדבר נחשב כהלוואה והיא נשמטת.

אלו חובות לא נשמטים

כל חוב שאין באפשרות המלווה לגבות אותו לפני תום שנת השמיטה אינו נשמט. כמו כן, חובות שהושתו על הלווה כתוצאה מפסק דין או חוב שנמסר לבית דין או חובות ליתומים אינם נשמטים בשביעית. בנוסף, חובות שיש כנגדם משכון וחובות לגויים אינם נשמטים.

ישנם מספר מקרים מעניינים של הלוואות שהשביעית לא משמטת:

משכורת: המשכורת שמשולמת מדי חודש בחודשו לא נכללת בשמיטת כספים, גם אם היא התעכבה (אלא אם הגדירה כהלוואה) **שכירות:** את דמי השכירות על הבית שלכם או על האוטו תצטרכו להמשיך לשלם. הם אינם נכללים בשמיטת כספים.

הוצאות: רכשתם משהו עבור מישהו אחר? הכסף שהוצאתם עליו לא נכלל בשמיטת כספים והוא חייב להחזיר לכם.

צדקה: התחייבתם לתת כסף לצדקה? שמיטת כספים לא חלה על החוב הזה.

שותפים: אתם שותפים בעסק כלשהו? החוב בין השותפים לא נכלל בשמיטת כספים.

תשלומים: רכשתם חפץ כלשהו בתשלומים? חייבים להמשיך ולשלם. **כתובה:** במקרה של גירושין, לא עלינו, שמיטת כספים לא חלה על החוב של הבעל במסגרת הכתובה.

כרטיס אשראי: החיובים בכרטיס אשראי לא נשמטים (בכפוף להיתר העיסקא של החברה).

תשלום שוטף פלוס: התחייבו לשלם לכם שוטף פלוס 60? אל דאגה, החוב לא נשמט.

חוב לממשלה או לעיריה: החובות לביטוח לאומי, למע"מ, או לעיריה לא נשמטים.

פרוזבול

את תקנת הפרוזבול תיקן הלל הזקן בסוף ימי בית שני. הכל החל כשנשיא הסנהדרין, הלל הזקן שם לב שבעלי הממון נמנעו מלהלוות לעניים מתוך פחד שהם לא יחזירו את הלוואות בגלל השמיטה. המשמעות הייתה שהלווים והעשירים באותה תקופה החלו לעבור על איסור דאורייתא של איסור הימנעות מלהלוות כדי לא לעבור על איסור דרבנן של שמיטת כספים.

לשם כך, תיקן הלל הזקן את תקנת הפרוזבול המאפשרת לגבות הלוואה, גם אם שמיטת כספים הייתה אמורה לשמוט אותה. לפי דעות מסוימות ניתן היה לתקן את התקנה רק כאשר מצוות שמיטת כספים היא מדרבנן. אך לפי דעות אחרות התקנה תחול גם לעתיד לבוא כשהמצווה תהיה מדאורייתא. הגמרא במסכת גיטין דורשת את השם פרוזבול כ"פרוס בולי ובוטי" כלומר: תקנה לעשירים ולעניים.

מבחינת האטימולוגיה ישנם שני פירושים אפשריים:
מילה ביוונית שמשמעותה "מסירה אל"
חיבור של שתי מילים ביוונית שמשמעותן: "לפני המוצעה"

הפרוזבול מבחינה משפטית

הפרוזבול הוא שטר משפטי שמעביר את האחריות לגביית החובות שעדיין לא נפרעו, למרות שהגיע כבר העת לפרוע אותם לבית הדין. כתוצאה מכך שמיטת כספים אינה פועלת על החוב והלווה מחוייב להחזיר את ההלוואה על אף שכבר חלפה שנת השמיטה. התקנה מבוססת על הכלל ששמיטת כספים לא חלה על חובות שנמסרו לגביית בית הדין. עניין נוסף, כותבין פרוזבול רק אם ללווה יש קרקע. במידה ואין לו, המלווה מזכה לו קרקע במעמד כתיבת הפרוזבול. נהוג לסמוך על כך שאין אדם מישראל שאין לו ד' אמות קרקע, וממילא ניתן לכתוב עליו פרוזבול. אולם ברוב נוסחי הפרוזבול שבימינו משולב נוסח של הקנאת קרקע מהמלווה ללווה.

הרכב בית הדין

הפוסקים נחלקו מי יכול להיות חלק מבית הדין שגובה חובות על בסיס הפרוזבול. לדעת מרן ה"בית יוסף" רק בית הדין החשוב שבאותה עיר. כלומר, שלושה דיינים שבקיאים בדין, ובמיוחד בעניין שמיטה ופרוזבול, ורבים קיבלו את סמכותם יכולים לשמש כבית דין, ורק לו יש סמכות להפקיע ממון. לדעת הרמ"א, בזמן הזה אין צריכים בית דין חשוב, ודי בבית דין רגיל של שלושה, ואפילו הדיוטות, כדוגמת שלושה יהודים המשמשים כבית דין להתרת נדרים בערב ראש השנה. השולחן ערוך הביא דעה שעריכת הפרוזבול מתבצעת באופן שהמלווה הולך לפני שלשה עדים, ויש אומרים שדי בשני עדים, ואומר להם: "היו עדים וראו שאני מוסר פרוזבול

"אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברכך יברכך ה' בארץ אשר ה' א-להיך נותן לך נחלה לרשתה"

לפני שלשה דיינים שהם פלוני ופלוני ופלוני שבמקום פלוני". העדים חותמים על כך, ודי בזה, והדיינים עצמם אינם צריכים להיות נוכחים במעמד זה. על אף שהשולחן ערוך הביא דעה זו של עשיית פרוזבול בפני עדים, כתב בסוף דבריו כי עשיית פרוזבול בפני הדיינים עצמם עדיפה יותר.

הפוסקים כרמ"א, יכולים למנות כל בית דין על מנת למסור לו את הפרוזבול. הפוסקים כמרן "הבית יוסף" יש להם למסור את הפרוזבול לפני בית דין חשוב שבדור. לכתחילה, עדיף שהפרוזבול יערך בפני אותו בית דין, ויחתם על ידו. אך כיוון שאין כל אדם יכול להגיע אליהם - ישנו נוסח פרוזבול אשר בו המלווה מוסר את שטרותיו בפני שני עדים והם חותמים שדרכם נמסרו חובותיו לבית הדין חשוב שבדור. שימוש בדרך זו מותנה בכך שישנו בית דין גדול המקבל על עצמו להיות בית דין לעניין פרוזבול.

דיני הפרוזבול

- כל מלווה חייב בפרוזבול, בין איש בין אישה. האישה יכולה למנות את בעלה כשליח.
- כל מי שיש לו חשבון בנק חייב בפרוזבול.
- גם מנהלי חברות וארגונים חייבים בפרוזבול.
- מי שחושש בזמן ההלוואה שמא לא יכתוב פרוזבול ויישטט חובו, יתנה עם הלווה בשעת ההלוואה שלא ישמוט את חובו.
- מותר לעשות פרוזבול בלילה.
- מותר לכתוב פרוזבול לפני דיינים שהם קרובים ללווה או למלווה, אך אם הדיינים קרובים זה לזה נחלקו הפוסקים.
- הפרוזבול מועיל רק בהלוואות שנעשו קודם חתימתו. אין בכוחו להתיר הלוואות שנעשו לאחר החתימה עליו.
- המלווה חייב לשמור ברשותו את שטר הפרוזבול, כראיה לזכותו לגבות את חובותיו לאחר שנת השמיטה. אולם אף אם אבד הפרוזבול נאמן המלווה לומר: "פרוזבול היה לי ואבד", ולגבות את חובו, הואיל ונהגו לכתוב פרוזבול.
- אין צורך לחתום על פרוזבול נפרד לכל הלוואה.

- למרות שקופת צדקה אינה משמטת, מכל מקום טוב שגבאי הגמ"ח יערכו פרוזבול.
- אפשר למנות שליח לכתובת פרוזבול, ויש לציין בשטר הפרוזבול כי פלוני - השליח, בא בשליחותו של פלוני - המלווה. אפשר לזכות פרוזבול עבור אדם שיודע כי הוא צריך וירצה בפרוזבול, למרות שלא ביקש ממנו לעשותו עבורו.
- מי ששכח לכתוב פרוזבול, ונזכר בערב ראש השנה בשעה שכבר לא ניתן לכותבו: אם יודע הוא מהו ענינו ומשמעותו של פרוזבול, יוכל לומר את נוסח הפרוזבול בעל פה בפני שלשה, ויועיל גם בלא כתיבה.
- מלווה שלא סידר פרוזבול והלווה בא לפרוע את חובו בכל זאת - יאמר לו המלווה: "משמט אני". ואם הלווה אומר שנותן לו את הכסף במתנה - מותר לו לקבל ממנו. אם הלווה לא מביע את רצונו לשלם את החוב ביזמתו - מותר לשכנע אותו עד שיסכים לתת לו את הכסף במתנה.
- גם על תושבי חו"ל לכתוב פרוזבול כדי שיוכלו לגבות חובותיהם אחר השמיטה.

את נוסחי הפרוזבולים השונים ניתן להוריד באתרים:
 המשרד לשירותי דת www.dat.gov.il
 הרבנות הראשית לישראל www.rabanut.gov.il
 מנהלת השמיטה shmitaisrael.co.il

"אפס כי
לא יהיה
בך אביון
כי ברך
יברכך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לך
נהלה
לרשתה"

ב"ה, יום _____ חודש _____ תשע"ה

פרוזבול - בפני עדים

נוסח א'

בפנינו העדים החתומים מטה בא ה"ה _____

ואמר לנו: היו עלי _____

עדים שהנני מוסר כל חוב שיש לבית הדין הרבני הגדול אשר פה
עיה"ק ירושלים ת"ו, הלא המה: נשיא בית הדין הגדול הראשון
לציון הרב הראשי לישראל הרה"ג יצחק יוסף, הרב הראשי
לישראל חבר בית הדין הרבני הגדול הרה"ג דוד לאו וחבר בית
הדין הרבני הגדול הרה"ג ציון אלגרבל, שכל חוב שיש לי אוכל
לגבותו כל זמן שארצה.

נאום עד ראשון: _____

נאום עד שני: _____

פרוזבול - בפני עדים

נוסח ב'

אנו החתומים מטה, מאשרים בזה כי בא לפנינו _____
בן _____ למשפחת _____
ואמר לנו "הן שנה זו היא שנת השמיטה ויש לי חובות בשטר
ובעל פה על אנשים, חברות, תאגידים, מוסדות ובנקים,
והריני מוסר אותם לבית דין הגדול בירושלים הלא המה:
הראשון לציון הרה"ג יצחק יוסף, הרה"ג דוד לאו, הרה"ג ציון
אלגרבל, שכל חוב שיש לי אוכל לגבותו כל זמן שארצה.

ועל זה באנו על החתום היום _____
בשבת _____ לחודש _____
שנת תשע"ה לבריאת העולם, והכל שריר וקיים.

עד

עד

"אפס כי
לא יהיה
בך אביון
כי ברך
יברכך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לך
נחלה
לרשתה"

פרוזבול - בפני בית דין

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא. ובא לפנינו _____

בן _____ למשפחת _____

ואמר לנו: "הן שנה זו שנת השמיטה ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים, חברות, תאגידים, מוסדות ובנקים, והריני מוסר לכם פרוזבול, ויהיית לכון במתנה בקנין ד' אמות קרקעי מארעא דאית לי, ועל גביהון ארשית יתכון למיגבי כל חובות דאית לי, ומעתה תהוון לי דינא ותגבוהו ותקבלוהו לי. ואם לא תגבוהו אתם, מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה הרי אני אגבה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אחד, כל זמן שארצה".
ואנחנו ב"ד שמענו דבריו ופינו כחו דלא תשמט ליה שביעית ויגבה כל חובותיו על ידי פרוזבול זה כתקנת הלל וחז"ל.

ובאנו על החתום, פה עיה"ק, יום _____

חודש _____ תשע"ה.

- _____ נאם
- _____ נאם
- _____ נאם

פרוזבול - בפני בית דין (נוסח הגר"ש אלישיב זצוק"ל)

אנו החתומים מטה מאשרים בזה כי בא לפנינו
ר' _____ ב"ר _____
למשפחת _____ ואמר לנו: "הן שנה זו
שנת השמיטה ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים, חברות, תאגידים,
מוסדות ובנקים, והריני מוסר אותם לבית דין הגדול שבירושלים הלא
המה: הראשון לציון הרב יצחק יוסף, הרב דוד לאו, הרב ציון אלגרבל
שכל חוב שיש לי שאגבה כל זמן שארצה, ואם אין מועילה מסירה אלא
בפני בי"ד הריני מוסר לפניכם שכל חוב שיש לי אגבה בכל זמן שארצה".

והואיל ו _____ בן _____ למשפחת
_____ מסר על החובות הנ"ל מילי דפרוזבולא
כדאמור רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____
לחדש _____ לשנת תשע"הפה,
האי שטר פרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן וכתקון חז"ל.

נאם

נאם

נאם

"אפס כי
לא יהיה
בך אביון
כי ברך
יברכך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לך
נחלה
לרשתה"

פרוזבול - בפני בית דין

פרוזבול הנעשה ע"י שליח
(נוסח הגר"ש אלישיב זצוק"ל)

אנו החתומים מטה מאשרים בזה כי בא לפנינו _____
בן _____ למשפחת _____ ואמר לנו
בשמו ובשליחות _____ בן _____
למשפחת _____
"הן שנה זו שנת השמיטה ויש לי ול _____
חובות בשטר ובעל פה על אנשים, חברות, תאגידים, מוסדות
ובנקים, והריני מוסר אותם לבית דין הגדול שבירושלים הלא
המה הראשון לציון הרה"ג יצחק יוסף, הרה"ג דוד לאו, הרה"ג ציון
אלגרבלו שכל חוב שיש לי ול _____ שנגבה
כל זמן שנרצה. ואם אין מועילה מסירה אלא בפני בי"ד, הריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי ולשלוחי הנ"ל שנגבה בכל זמן שנרצה".
והואיל _____ בן _____
למשפחת _____ מסר על החובות הנ"ל מילי
דפרוזבולא כדאמור רבנו כתבנו וחתמנו ביום _____
לחודש _____ לשנת תשע"ה פה _____
האי שטר פרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן וכתקון חז"ל.
נאם _____
נאם _____
נאם _____

הטעמים לשמיטת הכספים ומצות "השמר לך מלהלוות לעני מחשש שיושמט חובו"

מִן הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרַב עֹבְדֵיהָ יוֹסֵף זצ"ל

בטעם מצות שמיטת כספים מצינו ה' טעמים:

א. כתב בספר החינוך (מצוה תעז), נצטוינו לעזוב החובות בשנת השמיטה, ועל זה נאמר: ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך. ונכפלה האזהרה בזאת המצוה, שנאמר: וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו. ואמרו בתלמוד (גיטין לו.): בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. וכבר נכתב במצות שמיטת קרקעות את שורש מצות השמיטה, ושמיטת כספים ג"כ אחר אותו הטעם נמשך, ללמד נפשינו במדות מעולות, מדת הנדיבות ועין טובה. ע"כ. והיינו, כדי להרגיל האדם למדת הוותרנות.

ב. ועוד טעם כתב שם, שהוא כדי לקבוע בלבבנו הבטחון הגדול בהשי"ת, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול בברכה והרחמים. ע"כ. והיינו שבזה שנוותר על כספנו אנו קונים מדת הבטחון בו יתברך, שהוא מוריש ומעשיר וכו', והכל מאתו יתברך.

ג. וכתב עוד טעם, דממצוה זו אנו נמצא גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרעינו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר: אפי' הלויטיו ממוני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה, להשמיט ביד המלוה. שלא לגזול ולא לחמוס משלו לא כ"ש שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון. ע"כ.

ד. ועוד טעם מצינו בדברי בעל העקדה, שכתב, דשמיטת כספים באה לחנך את האדם שלא העושר והעולם הזה היא המטרה והתכלית של האדם, אשר ימינו כצל נטו, ולה' הארץ ומלואה, ומטרת האדם לקיום התורה והמצוות, וקרא שמיטה לה', שזה מזכיר לו מטרת בואו לעולם, וצריך להיות זריז להרויח עוד מצות.

ה. ועוד טעם, כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים, דמצות שמיטת כספים נתקנה לתקנת העניים ותועלתם, ולכן זה נסמך עם "מצות הלואה", וכמו שנאמר, השמר לך פן יהיה דבר בליעל עם לבבך, ורעה עינך באחיך האביון לאמר קרבה שנת השבע וגו'.

45

"אפס ני
לא יהיה
בך אביון
מי ברך
יברכך
ה' בארץ
אשר ה'
א-להיך
נותן לך
נחלה
לדשתה"

שמיטת כספים | תשע"ה

מצות השמר לך מלהלוות לעני מחשש שיושמט חובו, היא מצוה שניה שיש בשמיטת כספים, שנאמר (דברים טו, ט): "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך."

ואיתא בתנחומא (פ' משפטים סימן טו): לא נאמר בעבור או למען או בשביל או תחת הדבר הזה, אלא בגלל, אני עשיתי אותך עשיר ואותו עני אם אין אתה נותן לו אני הופך את הגלגל, ואעשה אותך עני ואותו עשיר, למה, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה). א"ר שילא בא וראה מה כתיב, לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו), מה הוא מאחיך לא כתיב מעני אלא מאחיך ששניכם שוים, ואל תגרום לעצמך שתעשה כמותו.

2
3
7
9

פרסומי ישראל

"אפס כי לא יהיה בך
אביון כי ברך יברכך ה'
בארץ אשר ה' א-להיך
נותן לך נחלה לרשתה"

מוקד טלפוני:
02-5311111

המשרד לשרותי דת, הרבנות הראשית לישראל
ועדת השמיטה

אתר: shmitaisrael.co.il | פקס: 02-5311332 | דוא"ל: shmita@dat.gov.il

ניתן להוריד את החוברת באתר המשרד לשרותי דת www.dat.gov.il
הרבנות הראשית לישראל www.rabanut.gov.il
מנהלת השמיטה shmitaisrael.co.il